

De toekomst van de bijenhouderij

Heyta Rynja

Onder deze titel werd op zaterdag 25 oktober 1997 in Wageningen een symposium gehouden, georganiseerd door de 100-jarige VBBN. De uitnodiging was gericht aan de imker en anderen 'die zich natuurbeheerder weet en die de toekomst van planten en insecten ter harte gaat' en dat waren er velen. De grote zaal van het WICC-gebouw was letterlijk tot de nok toe gevuld. 100 jaar is een prima tijd om terug te kijken, maar ook een goede reden om vooruit te kijken, naar de omgeving, de buitenwereld. De drie sprekers waren daarop dan ook geselecteerd. Geen imkers, wel deskundigen op een vakgebied van waaruit ze hun licht kunnen laten schijnen op de toekomst van de bijenhouderij. Het symposium werd ingeleid door de dagvoorzitter en discussieleider dr. Pieter Oomen, medewerker van de Plantenziektkundige Dienst in Wageningen.

Het imago van de bijenhouderij

De eerste lezing werd gehouden door professor Cees van Woerkum, hoofd afdeling Voorlichtingskunde van de Landbouwniversiteit Wageningen. Hij behandelde het imago van de bijenhouderij.

Onder een imago verstaan we een geheel aan betekenissen waarmee we een persoon of organisatie omschrijven. Het imago bepaalt de sfeer hoe we met iets omgaan. Het leidt ons op een directe manier naar dingen toe, of stoot juist af. Daarbij baseren we ons op van alles en nog wat. Soms op eigen ervaringen, maar heel vaak op geleerde informatie. Iedereen vindt wolven griezelige beesten, maar weinigen van ons zullen werkelijke ervaring hebben met wolven. Hetzelfde geldt voor slangen en ratten. En voor veel

mensen geldt dat ook voor bijen.

Wat is het imago van de bijenhouderij? Imkers worden vooral gezien als eenlingen. Dat imkers een vereniging vormen zal goeddeels onbekend zijn. Bijenhouders zijn individualisten. Ze houden geen competitie 'snelst vliegende bij' of een kampioenschap honingslingeren. Een imkersvereniging is geen club van actievoerders, hun activiteiten voltrekken zich in het verborgene. Het is een maatschappelijk zeer stabiel, maar onopvallend sub-cultuurtje. De vogelbescherming of de vlinderstichting verdedigen een schone zaak, imkers verdedigen eigenlijk niets. Ze houden bijen. Daar krijg je geen flitsende beelden bij. Bedaardheid is een beeld dat opkomt bij 'imker' en het imago 'bedaarheid' past bij het archetype van de 'beheerder'. Er zijn twee manieren om met de natuur om te gaan: beheersen of beheren. Imkers doen wel iets aan beheersen in de vorm van veredeling, maar passen geen biotechnologie toe. Anders was de angel er allang uitgekruist! Het publiek denkt aan bijenhouders als een wat bedaagde vereniging, een beetje nostalgisch, bezig met een intrigerend insectenvolkje, op een vriendelijke positieve manier. Maar een beetje veraf. Het zou relatief weinigen direct opvallen als er ineens geen bijen meer werden gehouden. De houding van het publiek kan omschreven worden als 'welwillend onverschillig'.

Wat is er aan te doen?

Imkers moeten een beetje uit de oude-ambachten sfeer komen. Het korfvlechten hoeft niet helemaal overboord gegooid te worden, maar er moet een accentverschuiving optreden. Open Dagen zijn bijvoorbeeld een goede mogelijkheid om het publiek in aanraking te brengen met imkers en bijen.

Alle aandacht is gericht op 'het imago van de bijenhouderij' verklaard door Prof. Van Woerkum. Foto's: M. Boerjan

Er moet wat meer aansluiting komen met de beweging van ecologisch natuurbeheer. De bij past bij de moderne natuurontwikkeling. Een goed contact met natuurorganisaties is daarvoor heel belangrijk. Dan zou wel het concurrentieprobleem honingbij en in het wild levende bijen opgelost moeten worden. Daarvoor moeten de imkers anders gaan denken: niet meer denken in termen van honing, maar aan natuurontwikkeling en biodiversiteit. Natuurorganisaties zijn voor de beeldvorming van het publiek heel belangrijk. Helemaal aan de andere kant zou ook de relatie met de economie, de tuinbouw voorop, meer accent moeten krijgen. Bijen passen in een moderne benadering van de landbouw, waar biologische gewasbescherming eveneens met stip staat genoteerd.

De ingang richting scholen is ook belangrijk, maar moet niet te eenzijdig benaderd worden. Jongeren zijn weinig milieuvriendelijker geworden, hoewel de laatste tientallen jaren op scholen enorm veel aandacht aan 'milieu' wordt besteed. Dat kan juist averechts werken. De bijenteelt moet niet een te sterk opgelegd educatief sfeertje meekrijgen.

En vergeet de media niet: imkers hebben geen spektakel te bieden, maar kunnen wel met aansprekende thema's naar buiten komen. En dan niet alleen radio en tv, juist ook huis-aan-huisblaadjes. Het publiek is wel geïnteresseerd in de natuur, maar weet te weinig van bijen.

Voor een actueel imago-beleid moet de bij wat flitsender vleugeltjes krijgen. Imkers krijgen een goed gevoel als ze ze zien vliegen. Nu het publiek nog.

Imkers en Natuurontwikkeling

De tweede inleiding werd gehouden door professor Piet Zonderwijk. Hij is emeritus hoogleraar in de 'onkruidkunde'. Hij geeft al ruim 20 jaar adviezen aan Rijkswaterstaat en heeft daar vele dogma's doorbroken.

Lintvormige landschapselementen vormen een nieuwe natuurontwikkeling. Spoordijken, wegbermen en waterlopen zijn belangrijke onderdelen van de 'ecologische hoofdstructuur' en vormen corridors waar insecten en andere dieren gebruik van kunnen maken om hun leefgebied te vergroten. Belangrijk is dat in die lintvormige elementen gebruik wordt gemaakt van de reeds aanwezige natuur. Behoud en herstel van verschaalde grond is daarbij heel belangrijk.

Aan de hand van dia's maakt de inleider duidelijk wat hij bedoelt.

Door verschraling van de grond ontstaan bloemrijke gebieden die een stevige zode kunnen vormen. Proeven in een stroomtunnel wezen uit dat grond-

monsters, genomen van een dijk waar koeien grazen, onder invloed van stromend water binnen een uur uit elkaar vielen. Grondmonsters van een bloemrijke onbegraasde dijk bleven vele uren intact.

Ook zitten er in de ondergrond vaak levenskrachtige zaden van tientallen jaren geleden. Daar kan men gebruik van maken voor natuurherstel. Bermen van snelwegen moeten regelmatig afgeplagd worden om te voorkomen dat de grond en begroeiing boven het wegdek uitsteekt, in verband met waterafvoer. Op advies van prof. Zonderwijk is in Overijssel een keer dieper geplagd dan gebruikelijk. Daardoor kwam een oude grondlaag boven waarin zich zaden bevonden van een steenanjersoort die van nature in die streek voorkwam, maar al jaren was 'uitgestorven'.

Belangrijk is om bij natuurherstel door middel van zaad altijd zaden van verschillende herkomst te gebruiken. Planten passen zich heel snel aan heersende omstandigheden aan, zoals klimaat en grondsoort. Daarom moeten inheemse zaadmengsels gebruikt worden, waarbij zaden uit verschillende biotopen gemengd worden om de kans te vergroten dat een voor een bepaald gebied aangepaste soort aanwezig is.

Waterleidingbedrijven kopen grond op om vervuiling van grondwater tegen te gaan. Deze puur natuurgebieden zijn over het algemeen gesloten voor publiek. Een goede mogelijkheid voor imkers om hier volken te plaatsen, zoals bijvoorbeeld in Drenthe al gebeurt.

Voor imkers betekent deze natuurontwikkeling dat er geleidelijk een nieuwe dracht ontstaat. Dat betekent wel dat de imker met verantwoordelijkheidsgevoel volken moet plaatsen. De bijen mogen de andere insecten niet verdringen.

Duurzame gewasbescherming

De derde lezing werd verzorgd door professor Louise Vet, hoogleraar aan de vakgroep Entomologie van de Landbouwniversiteit Wageningen. De agrarische sector is klaar voor een andere vorm van gewasbescherming, aldus de inleidster. De nadelen van chemische bestrijdingsmiddelen zijn alom bekend. Toekomstige gewasbescherming zal verregaand gebaseerd moeten worden op het voorkomen van ziekten, plagen en onkruiden, o.a. door een ruimere inzet van resistente gewassen en het bevorderen van biologische bestrijding door predatoren en parasieten. Als dit doorgaat breken er goede tijden aan voor nuttige insecten.

Insectenplagen ontstaan vaak door het gebruik van chemische middelen. Natuurlijke vijanden en niet-

plaaginsekten worden gedood en een nieuwe plaag steekt de kop op. Stoppen met spuiten betekent dikwijls een afname van het aantal plagen doordat de natuurlijke bestrijding weer op gang komt. Negatieve effecten van bestrijdingsmiddelen op bijen worden in Nederland al geruime tijd betrokken bij het toelatingsbeleid van chemische bestrijdingsmiddelen. Duurzame gewasbescherming vraagt om drastische veranderingen van de huidige landbouwpraktijk, zoals ruimere inzet van resistente rassen, meng- en strokenteelt, ruimere vruchtwisseling, preventief inzetten van biologische bestrijdingsmiddelen en het inbouwen van schuilplaatsen en voedselbronnen voor natuurlijke vijanden.

Als bijvoorbeeld stroken kool- en aardappelplanten elkaar afwisselen blijkt dat de coloradokever zodanig te verwarren, dat hij de aardappelplanten niet meer kan vinden.

Onderzoek van de laatste jaren heeft aangetoond dat planten zelf een rol spelen in het zoekproces van natuurlijke vijanden. Wanneer ze last hebben van insectenvraat zenden planten bepaalde geurstoffen uit waar de natuurlijke vijand, bijvoorbeeld een sluipwesp, door wordt aangetrokken. Kunstmatig beschadigde planten produceren deze stoffen niet. De plant roept als het ware zelf de hulp in van een natuurlijke vijand. Tot nu toe hebben plantenveredelaars echter weinig aandacht geschonken aan het effect van de plant op het aantrekken van vijanden van hun vijanden.

Deze groene hulpkreten zijn sterk afhankelijk van de groeiomstandigheden en conditie van de plant. Parasieten kunnen echter leren welke stoffen de aanwezigheid van gastheren verraden. Het leerproces is te vergelijken met het leren van bloemeneigenschappen door bijen als zij daar belonende nectar in vinden. De beloning bij parasieten is het vinden van een gastheer. Op hetzelfde moment worden geuren, kleuren en vormen van het voedsel van de gastheer en de omgeving aangeleerd. Een sluipwesp die parasiteert op rupsen van koolwitjes, leert op welke koolsoort ze haar gastheer heeft gevonden, en verkiest dan voortaan bijvoorbeeld rode kool boven spruitjes.

Het is heel belangrijk dat er voldoende voedselaanbod voor de natuurlijke vijanden aanwezig is. Hongerige parasieten zijn niet geïnteresseerd in plaaginsekten maar richten zich op voedsel. Indien dit voedsel niet in het gewas aanwezig is trekken de parasieten weg of sterven.

Onderzoek richt zich dan ook op het behouden van een diverse natuurlijke flora of gebruik te maken van tussenplant of ondergroei van bepaalde bloeiende plantensoorten, zoals in de wijnteelt in Zwitserland bijvoorbeeld al gebeurt.

Wat goed is voor natuurlijke vijanden is ook goed voor bijen. Imkers, met hun liefde voor en kennis van insecten kunnen een stimulerende rol spelen bij de omschakeling van traditioneel naar duurzaam denken bij boeren en tuinders, bij de overgang van bestrijden naar voorkomen. En uiteraard kunnen imkers zelf meedoen door geen chemische middelen meer te gebruiken voor de bestrijding van de varroamijt. Onderzoek in het laboratorium van Entomologie van de Landbouwuniversiteit Wageningen heeft laten zien dat een milieuvriendelijke, duurzame bestrijding mogelijk is. Het is allemaal een kwestie van kiezen.

Het jubileumboek

Het symposium werd afgesloten met het aanbieden van het jubileumboek '100 jaar imkeren' aan de burgemeester van Wageningen de heer Sala omdat Wageningen sinds 1905, dus twee en negentig jaar lang onze gastheer is geweest.

De voorzitter bedankt de sponsors van het

Burgemeester Jaap Sala van Wageningen neemt het eerste exemplaar van het jubileumboek 'Honderd jaar imkeren' door dr. W. Top in ontvangst. Foto: M. Boerjan.

symposium: de Uyttenbogaart-Eliassen Stichting, de gemeente Wageningen en de provincie Gelderland voor hun bijdragen.

Na afloop van het symposium was er een gezamenlijke lunch waarna deelnemers nog de Open Dag van het Bijenhuis konden bezoeken.